

PSİKOSOSYAL GELİŞİM LABORATUVARI

2.
BÜLTEN

Bu görsel yapay zeka tarafından üretildi.

Bilgiye ulaşmanın hem kolay hem de oldukça hızlı olduğu günümüzde, gerek öğrenme gerekse düşünme süreçlerimiz de anlamlı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu durumun bizleri nasıl etkilediği ise önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Yapay zekâyla birlikte pasif birer alıcıya mı dönüşüyoruz? Dijitalleşen dünyada dikkatimiz çalınırken öğrenmenin otantikliğini koruyabiliyor muyuz? Yapay zekâ yaratıcılığımızı köreltiyor mu yoksa eylemliliğimizi artıran bir basamak mı sunuyor?

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Psikososyal Gelişim Laboratuvarı olarak Mart 2026 sayımızda bu soruların cevaplarına ve dijitalleşen dünyada yapay zekâ ile otantiklik arasındaki bağlantılara odaklanıyoruz. Keyifli okumalar dileriz.

GÜNCEL KONU: YAPAY ZEKA VE OTANTİKLİK

- Yapay Zeka: Tehdit Mi Basamak Mı?

Yükseköğretimde kapsayıcılık, erişilebilirlik, dönüşüm (s.2-3)

- Dijital Çağda Dikkat ve Öğrenme

Öğrenme sürecinde gönüllü ve istemsiz dikkat dengesi (s.4)

- Yapay Zeka ve Öz-Düzenleme

Hazır Cevaplara Karşı Eleştirel Zihin (s.5)

- İlham Veren Makineler ve Sınırları

Yapay zeka yaratıcılığımızı nasıl etkiliyor? (s.6)

- Son Söz: Yapay Zeka Ve İnsan

Bültende ele aldığımız konuların genel bir özeti (s.7)

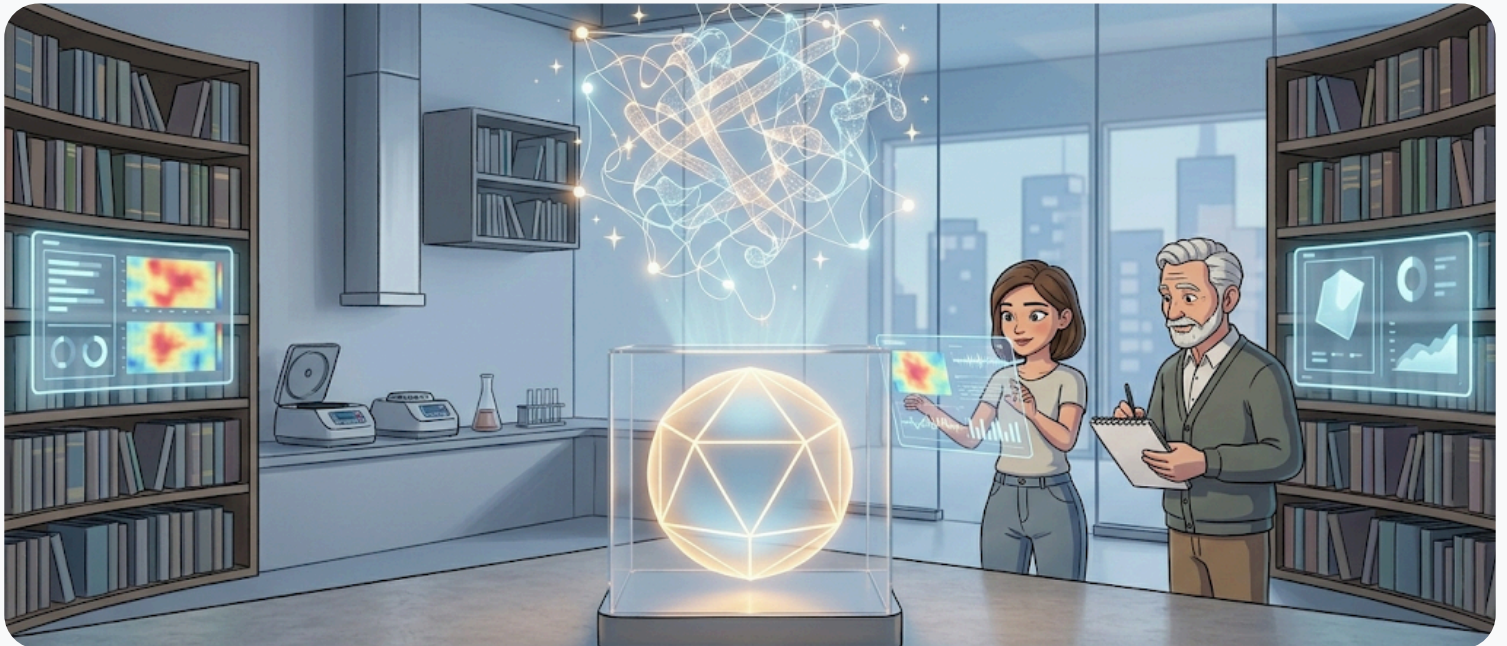
YAPAY ZEKÂ: TEHDİT Mİ, BASAMAK MI?

Yapay zekânın hayatımıza girmesiyle birlikte birçoğumuz onu “asistan” olarak kullanıyoruz. Eğitim alanında da etkisini gösteren yapay zekâyı öğrenciler, hatta bazen akademisyenler bile, onlara yardımcı olan asistanları gibi kullanabiliyorlar. Genelde rutin ve zaman alan işlerde yapay zekayı kullanan akademisyenler en çok literatür taraması, metin çevirisi ve veri işleme gibi görevlerde kullanıyorlar. Zamandan tasarruf ettiğimizi düşünsek de, bazı tehditlere de açık oluyoruz. Özellikle sosyal bilimler alanındaki akademisyenler için düşünecek olursak, yapay zekâ insan davranışının karmaşıklığını tam anlamıyla anlayamayabiliyor. Bu da bağlam kaybına neden olabiliyor. Bir diğer kritik nokta ise etik ve güvenlik konusunda.

Janiūnienė ve çalışma arkadaşlarının 2026 yılında yaptığı araştırmada özellikle sosyal bilimler alanındaki akademisyenlere yapay zekâ hakkında sordukları sorulardan çıkan sonuç, akademik anlamda iş yükünü hafifletse de, denetime mutlaka ihtiyaç olduğudur.

Özellikle intihal gibi akademik açıdan ciddi sorunlara yol açacak durumlar bir yana, yapay zekânın uydurma kaynaklardan da bilgiler ürettiği bilinen bir gerçek. Bu noktada yapay zekâ okuryazarlığı çok büyük bir önem taşıyor. Kullanıcılar yapay zekayı kullanırken bilgilerin doğruluğundan emin olmak zorundalar. Burada amaç yapay zekanın sıfır hata yapmasına engel olmak değil, bizim bu hataların varlığına dair farkındalığımızı artırmaktır.

Eğer akademik anlamda güvenilir bir ortam kurmak istiyorsak, bunu sağlamanın yolu yapay zekâyı yasaklamak değil, hem öğrencilere hem de akademisyenlere yapay zekâ okuryazarlığı eğitiminin verilmesidir. Unutmayalım ki yapay zekâ bizim için bir asistan veya bize ilham veren bir araçtır, bizim yerimize geçecek bir yazar değil.

Bu görsel yapay zeka tarafından üretildi.

Son zamanlardaki ChatGPT gibi üretken modellerin yükseköğretimdeki yükselişi de gündemdedir. Akademik çevrelerde büyük bir endişe uyandırmış olsa da, yeni bir öğrenme yolu olarak da görülmüştür. Medyada ve makalelerdeki tartışmaların odağı genellikle akademik dürüstlük ihlalleridir, ancak asıl mesele bu teknolojinin öğrenme sürecindeki "orijinalliğimizi" nasıl dönüştüreceğidir.

Haberlerin %88 gibi büyük bir oranı yapay zekâyı kopyayı kolaylaştıran bir "tehdit" olarak görürken, akademisyenler arasında bu durumu eğitimin önünde bir "veba salgını" olarak gören keskin görüşler de vardır (Sullivan vd., 2023, s. 2).

Yine de öğrenme perspektifinden bakıldığında, asıl riskin öğrencinin materyalle mücadele etme (struggling) aşamasının neredeyse tamamen yapay zekâ tarafından yok edilmesidir. Örneğin, üniversitede verilmiş olan yazma ödevlerinin yapay zekâ tarafından yapılması öğrencinin yaratıcılığını, kendini geliştirmesini ve öğrenme sürecine dahil olmasını engelleyen ciddi bir bariyerdir.

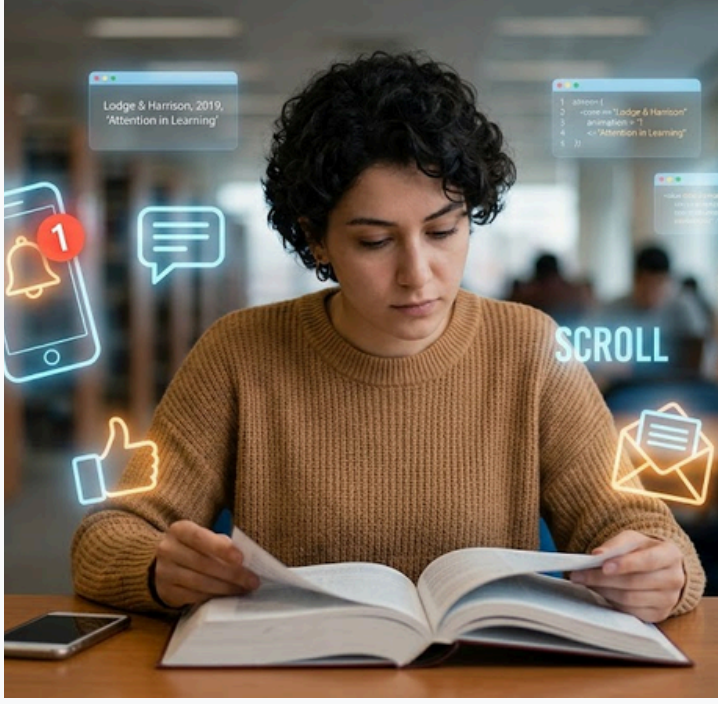
Tüm bunları göz önüne aldığımızda sizce yapay zekâ bir tehdit mi, yeni bir sisteme basamak mı?

-Begüm Karabacak & Erkan Taşcı

DİJİTAL ÇAĞDA DİKKAT VE ÖĞRENME

Bu görsel yapay zeka tarafından üretildi.

Popüler görüşler genellikle teknolojinin beynimiz üzerinde kalıcı ve olumsuz etkileri olduğunu savunsa da, bilimsel araştırmalar bu durumun çok daha karmaşık ve nüanslı olduğunu bizlere göstermektedir. Her ne kadar bu konu ağırlıklı olarak bilişsel ve sinirbilimle ilişkili olsa da, makededeki temel bulguları bireyin gelişimsel yolculuğuyla ilişkilendirerek sentezlemeye gayret ettik. Gelin hep birlikte Jason M. Lodge ve William J. Harrison'ın "Dijital Çağda Öğrenmede Dikkatin Rolü" makalesinden yola çıkarak bu konuyu inceleyelim.

Dijital çağda öğrenme yolculuğumuzun yalnızca teknolojik araçlarla değil, bu araçların dikkatimiz ve sosyal dünyamızla kurduğu karmaşık bağlarla da sıkı bir ilişkisi vardır. Bilgiyi içselleştirmek ve otantik bir öğrenme deneyimi yaşamak, bugün her zamankinden daha fazla "dikkatimizi" doğru bir şekilde yönlendirebilme becerimizden geçiyor. Psikososyal gelişim sürecinde öğrenme, sadece zihne bilgi doldurmak değil, çevremizle, merakımızla ve içsel hedeflerimizle kurduğumuz bağlantısallık içeren bir etkileşimdir.

Ancak bu etkileşim, dijital dünyanın iki temel dikkat mekanizması arasında bir git-gel oluşturuyor: kendi isteğimizle yön verdiğimiz "gönüllü dikkat" ve bizim elimizde olmayan dışarıdan uyarılardan kaynaklı tetiklenen "istemsiz dikkat".

Birçok dijital platform, sırf bizi orada tutmak için istemsiz dikkatimizi "avlamak" üzere, psikolojik sistemlerimizi sömüren "ikna edici teknolojiler" (persuasive technology) kullanmaktadır. Bu durum, zihnimizin odaklanma kapasitesini ciddi ölçüde etkilemektedir. Çünkü insan zihni aynı anda birçok şeyi işleyemeyecek kadar kısıtlı nöral kaynaklara sahiptir. Öğrenmenin otantikliği, bireyin bu dijital okyanusta dikkati üzerinde ne kadar söz sahibi olduğuyla doğrudan ilişkilidir. Aynı anda birden fazla dijital işle uğraşmak (multitasking), zihnimizin sürekli görevler arasında gidip gelmesine ve dolayısıyla öğrenmenin yüzeyselleşmesine neden olur. Benzer şekilde, "ekran inferioritesi" (screen inferiority) olarak bilinen bu durum, dijital ortamların doğası gereği daha fazla çeldirici barındırmasından kaynaklı anlama derinliğini kağıda kıyasla olumsuz etkileyebilmektedir.

Peki, bu dijital karmaşada dikkatimizi nasıl geri alabiliriz? İstemsiz dikkatimizi bildirimlerden ve çeldiricilerden bilinçli olarak minimize etmeliyiz. Derin odaklanma gerektiren işlerde basılı materyallere yönelerek ekranın sunduğu bilişsel yükü azaltabilir ve "gönüllü dikkat" mekanizmamızı ön plana çıkarabiliriz. Kısaca, kendi dikkat yönetimimizi ele almak, teknolojiyle çok daha sağlıklı ve bilinçli bir bağ kurmamıza olanak tanıyacaktır.

-Erkan Taşçı

HAZIR CEVAPLARA KARŞI ELEŞTİREL ZİHİN: YAPAY ZEKA ORTAMINDA ÖZ-DÜZENLEMENİN GÜCÜ

Yediden yetmişe birçoğumuz yapay zekânın hayatımıza girmesiyle birçok işimizi yapay zekâyâ sorar olduk. Öğrenciler arasında yapay zekâ dersleri anlamada yardımcı olabiliyorken, aynı zamanda bazen bize zor gelen okul sorumluluklarından kaçmak için de kullanılıyor. Peki bizi tembelleştirmeye yakın olan bu aracı daha çok lehimize nasıl kullanabiliriz? Araştırmalar bu noktada "Metabilişsel Destek" in bu noktada ne kadar kritik olduğuna odaklanıyor.

Xu ve çalışma arkadaşlarının 2025 yılında yapmış olduğu araştırmada yapay zekâyı hiçbir yönlendirme olmadan tek başına kullanan kontrol grubundaki öğrencilerin öz-düzenleme becerilerinde (görev stratejisi, zaman yönetimi, öz-değerlendirme) düşüş görülmüştür. Öğrenciler yapay zekanın verdiği anlık cevaplara alışarak aktif öğrenmeyi bırakma ve pasif alıcılara dönüşme riski artmıştır. Bu duruma çözüm olarak metabilişsel destek öneri olarak sunuluyor. Metabilişsel destek dediğimizde aklımıza sorgulama gelmeli. Burada sorgulamamız gereken şey yapay zekâdır. Öğrenciler yapay zekâyı kullanırken "Hedefim ne?", "Bu bilgi ne kadar doğru?", "Bu kavramı kendi cümlelerimle açıklayabilir miyim?" gibi metabilişsel sorular sorulduğunda, öz-düzenleme becerileri (özellikle görev stratejisi ve öz-değerlendirme) anlamlı şekilde artmıştır.

Araştırmanın sonunda ise metabilişsel destek alan (yani yapay zekâyı sorgulamaya yönlendirilen) öğrenciler, yapay zekâyı görevleri için "daha faydalı" bulmuşlardır. Ancak, yapay zekâyı doğrudan kopyalayan gruba kıyasla yapay zekâyı "daha az kolay" bulmuşlardır. Çünkü eleştirel düşünmek, hazır cevabı almaktan daha zordur.

Bu görsel yapay zeka tarafından üretildi.

Sonuç olarak, yapay zekâ bize gideceğimiz yolu saniyeler içinde, pürüzsüzmüş gibi çizebilir, ancak o yolda yürümek, takılmak ve kendi doğrularımızı inşa etmek bizim öz-düzenleme becerimize kalmıştır. Bu yeni çağda öğrenmenin önündeki en büyük tehlike, bilgiye ulaşamamak veya yanlış cevaplar almak değil, önümüze sunulan o pürüzsüz hazır cevaplara hiçbir soru sormadan inanmanın konforuna yenik düşmektir.

-Begüm Karabacak

İLHAM VEREN MAKİNELER VE SINIRLARI

Yapay zekâ birçok alanda kendini belli etmeye başladı ve birçok alanda zaman tasarrufuna veya iş kolaylığına neden oldu. Peki, bu iş insan doğasının parçasını yansıtan sanat olunca yapay zekâ bu alanda nasıl bir yer aldı? Sanat alanında yapay zekanın etkisini görmeye başladığımız bu dönemde, çok fazla eleştiriye açık bir alan olduğunu söyleyebiliriz. Fakat konuşacağımız konu sanatın içinde yapay zekâ olup olmaması değil. Bugünkü konumuz yapay zekâ sanat alanının neresinde ve nasıl işimize yarayabileceği olacaktır.

Bu görsel yapay zeka tarafından üretildi.

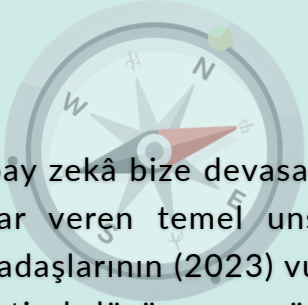
Huang ve çalışma arkadaşlarının 2025 yılında yaptığı çalışmada, tasarım bölümü öğrencilerinin proje tabanlı öğrenmede üretken yapay zekâ kullanımını öz belirleme kuramına göre inceliyor. Tasarım öğrencilerine yapay zekâ hakkında sorular sorulduğunda verilen cevaplar şu şekildedir: yapay zekânın hızlı fikir ürettiğini kabul etseler de “orjinallik”, “tasarım mantığı” ve “yaratıcı derinlik” açısından sınırlı olduğu belirtmişlerdir. Özellikle insanın sahip olduğu duygu ve algısal muhakemeden yoksun olduğu için yapay zekanın ürettiği çıktıların kalbe dokunmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca bir diğer eleştirilen nokta ise soyut metaforları anlamada zorlanması ve kültürel nüansları karıştırması yönündedir. Yapılan çalışmada, tasarım öğrencileri yapay zekâdan iyi bir sonuç aldıklarında kendilerini yeterli hissederler. Bu yaşadıkları tatmin duygusunun girdikleri komutla ilgili olduğu görülüyor. Bu da demek oluyor ki makine ne kadar akıllı olursa olsun, insan kendi çabasını ortaya koymadan tatmin duygusuna ulaşamıyor.

Yapay zeka bize saniyeler içinde binlerce taslak, fikir veya kod sunabilir. Ancak o soğuk verilere ruhu, kültürel derinliği ve duygusal rezonansı katacak olan yegâne güç bizim otantik zihnimizdir. Makine kıvılcımı çakıyorsa, ateşi harlayacak olan bizim kendi içsel motivasyonumuzdur.

-Begüm Karabacak

SON SÖZ: YAPAY ZEKA VE İNSAN

Bültenimiz boyunca ele aldığımız gibi, yapay zekayı ne mutlak bir kurtarıcı ne de kaçınılması gereken bir tehdit olarak görmeliyiz. Asıl mesele, bu teknolojiyi bir "basamak" olarak kullanmak ve kendi otantikliğimizi koruyabilmektir.

PUSULANIZI ASLA KAYBETMEYİN

Yapay zekâ bize devasa bir veri okyanusu sunsa da, o okyanusta hangi yöne kürek çekeceğimize karar veren temel unsurlar hâlâ bizim özgün değerlerimiz ve merakımızdadır. Sullivan ve arkadaşlarının (2023) vurguladığı üzere, dijital araçlar akademik dünyayı daha erişilebilir kılsa da, eleştirel düşünme ve öz-düzenleme becerileri insan zihninin devredilemez kendine has kaleleri olmaya devam etmektedir. Bu teknolojileri tamamen yasaklamak "akıntıya kürek çekmek" (fool's errand) ile eşdeğerdir. Yapay zekâyı fikir alışverişi yapabileceğimiz ve bizi yoğun temel işlerden kurtaran bir "yardımcı" olarak konumlandırmak daha mantıklı olacaktır. Üniversitelerin bu araçları öğrencileri dijitalleşen dünyanın zorluklarına hazırlayacak şekilde eğitmesi artık bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geleceği makinelerle yarışarak değil, makinelerin sunduğu hızı insan ruhunun derinliği ve otantikliğiyle harmanlayarak inşa etmeliyiz.

Erkan Taşcı

KAPANIŞ MESAJI VE TEŞEKKÜRLERİMİZ

İkinci sayımızda bizlere eşlik ettiğiniz ve bilimi paylaşma heyecanımıza ortak olduğunuz için siz değerli okurlarımıza çok teşekkür ederiz.

Bu bülten, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Psikososyal Gelişim Laboratuvarı'nın bilimsel bilgiyi toplumla paylaşma, toplumla iç içe olma vizyonunun bir parçasıdır. Bu vizyon kapsamında aylık webinar duyurularımızı da Instagram sosyal medya hesabımız üzerinden **@psychosocialdevlab**'dan takip edebilirsiniz.

Teşekkürlerimiz ve Saygılarımızla

Çalışmalarımızı özgürce yürütebildiğimiz, üretkenliğimizi destekleyen ve akademik yolculuğumuzda bizlere rehberlik eden kıymetli kurucu akademisyenlerimize, **Dr. Öğr. Üyesi Zehra Allahverdi** ve **Dr. Öğr. Üyesi Hatice Işık**'a bültenimizin hazırlanmasına verdikleri izin ve sundukları destek için en içten teşekkürlerimizi sunarız. Laboratuvar ekibimizin de bu süreçteki tüm manevi destekleri için ayrıca teşekkür ederiz. Yeni sayılarda yeni temalarla yeniden görüşmek dileğiyle.

Editörler ve Yazarlar: Begüm Karabacak ve Erkan Taşcı.

Web Adresimiz: <https://pgl.asbu.edu.tr/tr>

İletişim: psikososyal.gelisim@asbu.edu.tr

Gelecek Sayı: Mayıs-Haziran aylarında yeni bir konu ile birlikte yayınlanacaktır.

KAYNAKÇA

Bandura, A. (2002). Growing primacy of human agency in adaptation and change in the electronic era. *European Psychologist*, 7(1), 2-16. <https://doi.org/10.1027//1016-9040.7.1.2>

Huang, W., Peng, Y., Tan, Y., Tong, Y., & Ye, D. (2025). Can GenAI spark students' creativity? A probe into effects and mechanisms based on self-determination theory. *Innovations in Education and Teaching International*. DOI:10.1080/14703297.2025.2554832

Janiūnienė, E., Kepalienė, F., Macevičiūtė, E., & Wilson, T. D. (2026). How social science academics use AI - Activities and tools. *Journal of Information Science*, 1-16. <https://doi.org/10.1177/01655515251396892>

Lodge, J. M., & Harrison, W. J. (2019). The role of attention in learning in the digital age. *Yale Journal of Biology and Medicine*, 92(1), 21-28. PMID: 30923470; PMCID: PMC6430174.

Sullivan, M., Kelly, A., & McLaughlan, P. (2023). ChatGPT in higher education: Considerations for academic integrity and student learning. *Journal of Applied Learning & Teaching*, 6(1), 1-10. <https://doi.org/10.37074/jalt.2023.6.1.17>

Xu, X., Qiao, L., Cheng, N., Liu, H., & Zhao, W. (2025). Enhancing self-regulated learning and learning experience in generative AI environments: The critical role of metacognitive support. *British Journal of Educational Technology*, 56, 1842-1863. <https://doi.org/10.1111/bjet.13592>

GÖRSELLER:

Google. (2026). Gemini [Yapay zeka metinden görsel oluşturucu]. <https://gemini.google.com>

Google. (2026). ImageFX [Yapay zeka metinden görsel oluşturucu]. <https://aitestkitchen.withgoogle.com/tools/image-fx>

PSİKOSOSYAL GELİŞİM LABORATUVARI